

Βερολίνο*

του κ. Γιάννη Παπαχριστοδούλου

Οι παρακάτω γραμμές αντικατοπτρίζουν σκόρπιες εντυπώσεις και σκέψεις του γράφοντος από μια πρόσφατη μηνιαία παραμονή του στην πρωτεύουσα της Γερμανίας. Προέκυψαν κυρίως από κάποιες περιηγήσεις στην πόλη και την περιοχή της κατά τις ώρες της σκόλης από την καθημερινή μελέτη στην πλούσια Βιβλιοθήκη του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στο Ντάλεμ.

Το Βερολίνο είναι μία τεράστια κηπούπολη που διασχίζεται από ποτάμια και κανάλια μαζί με διάσπαρτες λίμνες σε όλη την έκτασή της. Αυτή την εικόνα αντικρύζει κανένας όταν προσγειώνεται σε ένα από τα αεροδρόμια της, εικόνα που επιβεβαιώνει τη στατιστική πληροφορία ότι το ένα περίπου τρίτο της έκτασής της καταλαμβάνεται από πάρκα, δάση, λίμνες και ποτάμια. Κάτι που δίνει με όλη την ευρύτερη περιοχή του Βρανδεμβούργου, μια μεγάλη πεδινή έκταση, όπου κυριαρχεί το πράσινο (δάση ή καλλιεργημένες εκτάσεις) και το νερό.

Μέσα σ' αυτό το φυσικό περιβάλλον αναπτύχθηκε στο τέλος του μεσαίωνα στις όχθες του ποταμού Σπρέε η μικρή τότε πόλη του Βερολίνου, που απόκτησε σημασία κυρίως από τον 17ο αιώνα και έπειτα ως πρωτεύουσα του Βρανδεμβούργου και μετέπειτα του Βασιλείου της Πρωσίας, που έμελλε να αναλάβει κάτω από το σκήπτρο της έπειτα από δύο περίπου αιώνες τις τύχες ολόκληρης της Γερμανίας. Η πρωτεύουσα της ενιαίας Γερμανίας (του Γερμανικού Ράϊχ) συνδέθηκε στις δεκαετίες που ακολούθησαν την ένωση με στιγμές δόξας και μεγαλείου αλλά και πτώσης και καταστροφής, που συμπαρέσυραν μαζί τους το μεγαλύτερο μέρος της Ευρώπης.

Είχαμε την ευκαιρία σε παλαιότερες επισκέψεις μας να γευθούμε τη δυσάρεστη εμπειρία μιας μοιρασμένης πόλης, που υπήρξε μια από τις κυριότερες συνέπειες της ολοκληρωτικής καταστροφής της χώρας με το τέλος του β' παγκόσμιου πόλεμου. Η κατάσταση αυτή μας θύμιζε τότε – λίγο μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1970 – «οικεία κακά», το άλτο δυστυχώς έως σήμερα πρόβλημα της μαρτυρικής Κύπρου.

Η Γερμανία κατάφερε μετά τον πόλεμο χάρις στις στέρεες τεχνικές υποδομές της, στη φιλοπονία και πειθαρχία των κατοίκων της και την απλόχερη εξωτερική βοήθεια να αναδυθεί μέσα από τις στάχτες της και να πραγματοποιήσει το γνωστό οικονομικό

θαύμα. Πριν από το τέλος του 20ού αιώνα οι ιστορικές συγκυρίες, που επέτρεψαν την επανένωση των δύο Γερμανιών, έδωσαν λύση και στο πρόβλημα του Βερολίνου, που συνεχίζει τώρα τη ζωή του ως πρωτεύουσα της ενιαίας Γερμανίας, με σεβασμό και φροντίδα προς τα μνημεία του πολιτισμού της αλλά και αντλώντας διδάγματα από το πρόσφατο παρελθόν για ένα καλύτερο μέλλον.

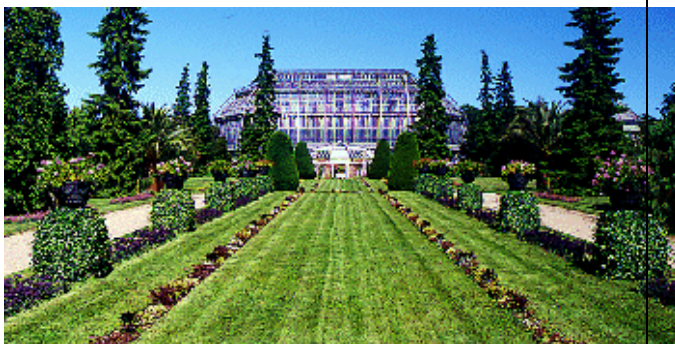
Όπως παραδέχονται και οι άλλοι Γερμανοί, την πόλη και τους κατοίκους της διαπνέει ένας αέρας «πρωτευουσιάνικος» και κοσμοπολίτικος, όπως είναι φυσικό βέβαια σε μια μεγάλη πρωτεύουσα, αλλά που έχει και τις ρίζες του βαθιά στο παρελθόν, στο 17ο αιώνα, όταν Διαμαρτυρόμενοι πρόσφυγες από τη Γαλλία, οι Ουγενότοι, έγιναν μαζικά δεκτοί στο Βερολίνο, δίνοντας του μια διεθνή διάσταση –είναι χαρακτηριστικό ότι και σήμερα αρκετοί Βερολινέζοι έχουν επίθετα γαλλικά ή γαλλικής προέλευσης. Το πνεύμα αυτό ήταν ιδιαίτερα έντονο στη δεκαετία του 1920, όταν –πριν από το ξέσπασμα της λαίλαπας του εθνικοσοσιαλισμού– υπήρξε ένα από τα μεγαλύτερα σε παγκόσμια κλίμακα κέντρα των μοντέρνων εικαστικών τεχνών, του θεάτρου και του κινηματογράφου. Σήμερα το ενιαίο πάλι Βερολίνο φιλοδοξεί και πετυχαίνει σιγά - σιγά να αποκαταστήσει αυτό το διεθνικό και κοσμοπολίτικο ρόλο ανάμεσα σε Δύση και Ανατολή.

Χωροταξικά και πολεοδομικά, η επανένωση των δύο τμημάτων του Βερολίνου υλοποιείται σταδιακά από τις αρχές της

δεκαετίας του 1990, αλλά η διαφορά μεταξύ τους έχει ρίζες και πριν από την πολιτική διαίρεση του: το ιστορικό κέντρο (Μίττε), ο πυρήνας του Βερολίνου, που περιλαμβάνει το διοικητικό κέντρο αλλά και τα περισσότερα μνημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος, χωρίζει την πόλη στο δυτικό τμήμα της, μεταπολεμικά το εντεύθεν του «τείχους» Δυτικό Βερολίνο, που περιλάμβανε ανέκαθεν και τις πιο ανεπτυγμένες οικονομικά συνοικίες –άλλοτε προάστια– και στο ανατολικό της τμήμα, όπου κυρίως εκτείνονταν οι εργατικές συνοικίες.

Ο Βοτανικός κήπος

Στη φυσιογνωμία της πόλης κυριαρχεί πάντα το ιστορικό της κέντρο, με τις γνωστές λεωφόρους και πλατείες του, ανάμεσα στις οποίες προεξέχει η μεγαλοπρεπής Ούντερ ντεν Λίντεν, που καταλήγει στην πύλη του Βρανδεμβούργου, σύμβολο για αρκετές δεκαετίες και έως πρόσφατα της διαίρεσης των δύο κόσμων και σήμερα πάλι κέντρο της ενοποιημένης πόλης. Τη λεωφόρο στολίζουν μερικά από τα σημαντικότερα δημόσια κτήρια -μνημεία, όπως η Όπερα, η Κρατική Βιβλιοθήκη, το Πανεπιστήμιο Χούμπολντ –ένα δεύτερο Πανεπιστήμιο, το επονομαζόμενο

Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου, λειτούργησε μεταπολεμικά και εξακολουθεί να λειτουργεί στον πρώην Δυτικό τομέα– η Νόυε Βάχε, που παίζει σήμερα το ρόλο του δικού μας Μνημείου του Άγνωστου Στρατιώτη. Βορειοανατολικότερα, το λεγόμενο Νησί των Μουσείων περικλείει το σπουδαιότερο συγκρότημα Μουσείων, που βρίσκεται τα τελευταία χρόνια υπό ανασύνθεση και αναδιοργάνωση. Το μεγάλο αυτό έργο υπολογίζεται ότι θα ολοκληρωθεί προς το τέλος της τρέχουσας δεκαετίας. Το συγκρότημα περιλαμβάνει μεταξύ άλλων το Παλιό Μουσείο, πρώτο Δημόσιο Μουσείο του Βερολίνου, έργο του μεγάλου αρχιτέκτονα του γερμανικού κλασικισμού Κ. Φρήντριχ Σίνκελ, και το Μουσείο του Περγάμου, όπου στεγάζονται, ανάμεσα σε πολλά άλλα, ολόκληρα επιβλητικά μνημεία, όπως ο Βωμός του Περγάμου και η πύλη της Ιστάρ της Βαβυλώνας. Πιο ανατολικά, η πασίγνωστη Αλεξάντερ-Πλατς αποτελεί πάντα το κέντρο της ανατολικής πλευράς του Βερολίνου, ενώ στα δυτικά κυριαρχεί η γεμάτη ζωή λεωφόρος Κουρφύρστενταμ. Στο δυτικό τομέα υπάρχουν επίσης το Παλάτι-Μουσείο Σαρλόττενμπουργκ, το σημαντικότερο Εθνολογικό Μουσείο του Ντάλεμ και ο Βοτανικός Κήπος.

Μεγάλες υδάτινες ζώνες, ποτάμια και λίμνες, και εκτεταμένα δάση περιβάλλουν την πόλη από τα δυτικά και ανατολικά. Αφήνοντας την πόλη του Πότσδαμ με το περίφημο παλάτι του Σανσουσί, που είχαμε επισκεφθεί σε άλλη ευκαιρία, προτιμήσαμε να γνωρίσουμε από κοντά τις φυσικές καλλονές της λίμνης Βάννζεε και του Γκρούνεβαλντ και βρεθήκαμε στο Νησί των Παγωνιών (Πφάουενινζελ), προσφιλή τόπο εκδρομής και αναψυχής, που είναι ένα μνημείο της Φύσης αλλά και της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, με τα κτίσματα που το στολίζουν.

Κάποια διαβάσματα πάλι και το θεατρικό έργο του Καρλ Τσουκμάιερ «Ο λοχαγός του Κέπενικ», με οδήγησαν μια Κυριακή με την S-Μπάαν –ολόκληρο το Βερολίνο διασχίζεται από ένα καλά οργανωμένο δίκτυο υπόγειου και υπέργειου ηλεκτρικού σιδηροδρόμου– στα νοτιοανατολικά, στην μικρή πόλη του Κέπενικ, γνωστή προπάντων από την ιστορία του απατεώνα Βίλχελμ Φόϊκτ, που με στολή δήθεν λοχαγού οδήγησε μια μέρα του 1906 μια μικρή ομάδα στρατιωτών στο δημαρχείο

της πόλης και με εντολή υποτίθεται του ίδιου του αυτοκράτορα συνέλαβε το δήμαρχο και κατέσχεσε το ταμείο! Το τρελλό αυτό συμβάν σατιρίστηκε μετέπειτα ανάλογα σαν μνημείο της πρωσικής στρατοκρατίας και του πνεύματος τυφλής υποταγής, που χαρακτήριζε μεγάλο μέρος της κοινωνίας της εποχής. Αυτό που με εξέπληξε ήταν ότι σήμερα η ιστορία εξακολουθεί να παραμένει ζωντανή σαν τουριστική πλέον ατтраξιόν. Το άγαλμα του «λοχαγού» φιγουράρει στην είσοδο του Δημαρχείου, ενώ σε διάφορες ευκαιρίες γίνεται από μια ειδική ομάδα «αναπαράσταση» του γεγονότος. Το ίδιο κυριακάτικο απόγευμα είχα την ευκαιρία να δω από κοντά πως κυλά η ζωή των απλών ανθρώπων σε μια συνοικία του πρώην ανατολικού Βερολίνου. Υπήρχε μεγάλη κίνηση κατά μήκος του ποταμού, ενώ μια εκδήλωση με μουσική τζαζ, που είχε προκαλέσει μεγάλο ενδιαφέρον στους κατοίκους, βρισκόταν σε εξέλιξη.

Στον περιορισμένο χώρο αυτού του κειμένου προτίμησα να περιγράψω μικρά κομμάτια της ζωής του Βερολίνου όπως τα παραπάνω, αντί να κομίζω «γλαύκα εις Αθήνας» απαριθμώντας ένα προς ένα τα μνημεία της ιστορίας και του πολιτισμού αυτής της πόλης, τα εκθέματα των πολυάριθμων μουσείων ή τους μεγάλους άνδρες που γεννήθηκαν ή έδρασαν σ' αυτήν και ανήκουν στο πάνθεον της ευρύτερης προσφοράς της Γερμανίας στον ευρωπαϊκό ή

λεγόμενο δυτικό πολιτισμό.

Θα μπορούσα να σταματήσω εδώ. Ο επαγγελματικός πειρασμός όμως δεν με αφήνει να τελειώσω πριν αναφερθώ στον τομέα της ειδικότητάς μου, της Αρχαιογνωσίας δηλαδή και της Αρχαιολογίας, τονίζοντας την επιβλητική προσφορά αυτής της πόλης στους παραπάνω τομείς. Το παλιό Πανεπιστήμιο του

Βερολίνου έχει συνδέσει το όνομά του με φημισμένες φυσιολογικές στην έρευνα της Αρχαίας Φιλολογίας και Ιστορίας, της Αρχαιογνωσίας, ενώ η Ακαδημία των Επιστημών, που εξέδωσε το μνημειώδες CORPUS των αρχαίων ελληνικών επιγραφών, συνεχίζει με ανανεωμένη δραστηριότητα και σήμερα το έργο της. Νέοι σημαντικοί επιστήμονες αυτή τη στιγμή σε συνεργασία με Έλληνες συναδέλφους τους, προχωρούν και ολοκληρώνουν το CORPUS των επιγραφών της Κω. Στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο εξάλλου, στο πρώην Δυτικό Βερολίνο, κορυφαίοι καθηγητές καλλιεργούν στο εκεί Αρχαιολογικό Ινστιτούτο με ιδιαίτερη επιτυχία την ελληνική Αρχαιολογία. Ο φίλος, αρχιτέκτονας αρχαιολόγος, καθηγητής Βόλφραμ Χέπφνερ έχει συνδέσει τα τελευταία χρόνια τη ζωή και την επιστημονική του δραστηριότητα ιδιαίτερα με το νησί της Ρόδου, τόπο και δικής μας καταγωγής και επιστημονικής ενασχόλησης. Μαζί πραγματοποιήσαμε μια από τις μέρες της παραμονής μας στο Βερολίνο ένα προσκύνημα στην κοντινή μικρή πόλη του Στένταλ, γενέτειρα του «αρχηγέτη» της Αρχαιολογίας Βίνκελμαν.

Ένας άλλος παλιός γνωστός από την Αθήνα, ο καθηγητής Βολφ-Ντίτερ Χάιλμπαϊερ, γενικός Διευθυντής σήμερα των Μουσείων του Βερολίνου, μας φιλοξένησε στο Ινστιτούτο και στα γραφεία του στο Παλαιό Μουσείο μαζί με δύο Τούρκους συναδέλφους. Εκεί είχαμε την ευκαιρία να συζητήσουμε φιλικά το πάντα ζωντανό θέμα της επιστροφής των πολιτιστικών θησαυρών στις χώρες καταγωγής τους και το θέμα των πολιτιστικών ανταλλαγών. Πιστεύουμε ότι μια μετριοπαθής αντιμετώπιση αυτών των θεμάτων, με πνεύμα αμοιβαίας κατανόησης, θα έδινε τις καλύτερες λύσεις. Εκτός, στην περίπτωση μας του ειδικού αιτήματος της επιστροφής των Ελγινείων, που έχει υψωθεί για μας σε ζήτημα εθνικού γοήτρου και είναι ενδιαφέρον ότι αντιμετωπίζεται με συμπάθεια από μεγάλη μερίδα της βρετανικής κοινής γνώμης, μια μαζική διεκδίκηση των πολιτιστικών θησαυρών από τις χώρες καταγωγής τους θα προκαλούσε δυσχερή προβλήματα τόσο στις ίδιες όσο και σ' αυτές που τους κατέχουν ή, επί το επιεικέστερο, τους φιλοξενούν. Προέχει, νομίζουμε, σήμερα η πάταξη της αρχαιοκαπηλίας και της παράνομης διακί-

νησης των αρχαιοτήτων, ενώ μια πολιτική επισήμων προσωρινών ανταλλαγών, στη βάση πάντοτε του αμοιβαίου σεβασμού και της ισοτιμίας, θα ήταν προς το συμφέρον όλων και θα πρέπει να συνεχισθεί.

Δεν θα έπρεπε να κλείσω πριν αναφερθώ σε ένα άλλο γνωστό και φίλο, τον άριστο γνώστη και της νέας ελληνικής, καθηγητή της Αρχαιολογίας κ. Χέλμουτ Κυριελάις, παλαιό Διευθυντή του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στην Αθήνα και σήμερα Πρόεδρο του Κεντρικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου στο Βερολίνο. Στον ίδιο και στο Ίδρυμα που διευθύνει οφείλονται θερμές ευχαριστίες και για την ευγενική τους φιλοξενία.–

Σεπτέμβριος 2002

ΓΙΑΝΝΗΣ Χ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ
ΕΦΟΡΟΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ε.τ.